

Domonkos László

Két nap, egy év, időtlenség

Mintha kicsit elveszett volna az a nap a csodák igazi évében. Mert 1988 olyan volt, akár egy József Attila-vers: elejétől a végéig tiszta és emelkedett, töretlen ívű és a maga teljességében tökéletes. Az idő meglódult, a lélegzetelállító rohanásban ugyanakkor egyféle varázslatosan megnyugtató, hűvös önuralom magabizó derűje is élt és hatott: nyitottabbak, barátságosabbak, fellépésünkben jóval határozottabbak voltunk, miközben hittük, hogy mindenre van energiánk, lebírhatalnok, elnyűhetetlenek vagyunk, egyben érettebbek és felelősségteljesebbek is, mialatt tulajdonképpen mindenki testvér körülöttünk, ennek a ténye pedig állandóan pezsgő, alig leppezett komoly ünnepélyességet jelentett, akár ha egy új, nagy szerelem legelső időszakát élnénk.

Már az év elejétől – a Jurta Színházban – tartott a nagy mozgolódás, nyár elejére aztán országos és helyi méretekben egyaránt még jobban felgyorsult minden: Erdély-tüntetés, bőszi vízlépcső, Lakitelek, október 1-jén Szegeden mi rendeztük az immár (fél)legális MDF első nagy vidéki tanácskozását a magyar demográfia helyzetéről, teljes gőzzel folytak a november elején, Illyés Gyula születésnapjára megjelenő *Hitel* előkészületei. Valamikor október 20-21-e táján jött a hír: előbb a BRFK, majd az ORFK betiltott minden gyülekezést, október 23-ára való megemlékezést. Holott ilyen megmozdulások – az idestova háromnegyed éve történő események fényében – az előzményekből, a körülöttünk sűrítve rohanó-változó idők természeté-

ből következően a létező leglogikusabb, legszükségyszerűbb fejleményeknek számítottak. Néhányan a pesszimistábbak közül a 32 évvel korábbi tüntetés-betiltás analógiáját emlegették – végül azt is engedélyezték, és azután... – főleg, midőn megtudták: a fővárosi „ellenzék” (az a belvárosi csoport, amely már korábban is, később is az egyedüli „tényleges” ellenzéki tömörülésnek hirdette magát), szóval „ők”, nem minden provokációs szándék nélkül, bejelentették: mindezek ellenére megtartják demonstrációjukat. Közben, mint később megtudtuk, Pozsgay Imre baráti cinkossággal figyelmeztette Bíró Zoltánt, az MDF elnökét: a hatalom nagyon is komolyan gondolja az erőszakos fellépést, elszántak és bosszúszomjasak, vigyázzunk. (Az alig néhány héttel későbbi, hírhedetté vált sportcsarnokbéli Grósz-féle „fehérterrorozás”, a nekivadult, brutális fenyegetőzés – no meg ennek a felhergelődött, nagyszámú hallgatóságra és azok országszerte nagyban tenyésző cinkosaira

gyakorolt, igencsak feltűnő hatása (!) – nagyon is indokoltta tette nemcsak ezt a figyelmeztetést, de az ezután következő lépéseket is.) És máris, nagyon rövid időn belül jött az értesítés: 1988. október 23-án az MDF-esek ne menjenek ki az utcára. Az MDF 22-én este a televízión keresztül is felhívta tagjai figyelmét, hogy maradjanak távol az október 23-ai utcai megmozdulásoktól.

Estig ki sem mozdultunk a lakásból a feleségemmel, valamikor délután nejem jó barátnéja, egykori kolléganőnk, Kovács Piroska felhívott – vacsorázni invitált bennünket az egyik belvárosi étterembe. Úgy gondoltuk, estefelé már megkockáztathatjuk a kilépést. Midőn Piroska értesült a fejleményekről, rokonszenve és szolidaritása kifejezéséeként – tudta, mi a kedvenc étel – nem engedett ma-

gannak rendelni az étteremben, hanem taxit hívatott és elhozatta az általa aznap ebédre készített milánói makarónit, hogy így aztán nekem hosszú-hosszú évtizedekre egy taxis által elért milánói makarónis vacsorával forrjon össze az ellenforradalmi Kádár-rendszer utolsó, legeslegutolsó október 23-aja...

*

Egyetlen esztendő micsoda elképesztő különbséget tud teremteni két nap, két dátum, két eseménysor között: 1989. október 23-a, noha szinte az egész napot a szerkesztőségben töltöttem, az időtlenség jótékonyan megnyugtató (bizonyos összefüggésekben azóta is tartó) hűvösbe burkoltan jelenik meg előttem, akárcsak a Horn-éra alatti 1996. október 23-a, a 40. évforduló. Vagy a sok szempontból bicskanyitogatóan gyalázatos 2006. október 23., a terrorral és többszörös hazaárulással elévülhetetlenül megbecstelenített, tíz évvel ezelőtti szegény-évforduló.

1989 ősze ugyan már a csalódások és kijózanodások több mint ellentmondásos időszakához tartozott, az a nap mégis a tiszta, mélyen emberi kollegialitás, az egymást megbecsülő szeretet, humanum és segítőkészség napja marad számomra, összefonódva egyféle aranyos, összekacsintós, tündéri cinkossággal, ami a mai napig jóféle szerkesztőségek, ilyen-olyan „műhelyek”, közösségek egyik legvonzóbb és legizgalmasabb sajátja, redakcióktól tudományos intézetekig és tovább.

Meglehetősen közismert volt e sorok írójáról, hogy „rebellis” – a korábbi főszerkesztő gőzösféjú nacionalistának nevezett, és nem is túl burkoltan megfenyegetett; egykori, szeretett rovatvezetőm, most már jelenlegi főszerkesztőm, Nikolényi Pista már vagy másfél

Pozsgay Imre a Kossuth Lajos téri tömegben 1989. október 23-án.

Fotó: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

éve úgy évődött velem, hogy gyakran üdvözlésképpen „MDF, MDF!!” kiáltásokkal köszöntött. Még akkor is, midőn nekem már ez a három betű írásban és kimondva egyaránt a mindinkább növekvő-szorongásos kételyek, iszonyatos elszomorodások-letörtségek és mind kiábrándított szembesülések jelentés-tartalmával azonosult. Szóval elég régóta és elég jól tudták rólam, hol állok, valószínűleg nem lepett meg hát senkit, amikor a szerkesztőségi értekezleten – új időknék új dalaiként – engem kértek meg, szedjek össze egy kétcolumnás (két teljes újságoldalnyi) összeállítást kitevő irodalom-részlet kollekción az 1956-os forradalomról és szabadságharcról. Nemsokára az is kiderült: játékos-kedves – de mint láthattam, „véresen” komolyan gondolt – gesztusként nekem is kell teljes egészében megszerkesztenem ezt a két oldalt, teljesen egyedül, önállóan, nemcsak ami a válogatást-elrendezést, de a tördelést is illeti.

Tördelést éppen tizenkét esztendővel korábban, az akkor még kötelező és igen komoly felkészültséget kívánó és nyújtó (hivatalos, bejegyzett szakképesítést, szakmát adó, szakvizsgának nevezett szakmunkásvizsgát követelő), 1976–77-ben elvégzett újságíró-iskolán tanultunk. Természetesen fogalmam sem nagyon volt már róla, noha annak idején vizsgázni kellett belőle, emlékszem, a Radics–Ritter-féle *Laptervezés, tipográfia* kötet nem volt sem vékony, sem könnyű olvasmány. Számítógépnek persze még hire-hamva sem lévén, a hagyományos laptükröt, a tipométert és egy erősen használt, régi HB-s ceruzát kapván, az olvasó és tördelőszerkesztő Németh Tibi hatalmas asztalához ültettek – nemigen hagyván, hogy a tévében éppen a harmadik köztársaságot kikiáltó Szűrös Mátyást nézzem –, és afféle „szólj, ha gond van”-szerű, biztató vállveregetéssel magamra hagytak.

Tompa hülyeségben meredtem a hatalmas, bekockázottnak tűnő, előnyomtatott laptükrő-oldalakra, meg a korábban már gondosan legépettetett és lelőtt madarakként összehajtogatva, kéziratokként előttem sorakozó iromány-részletekre; az 1956. november 2-ai *Irodalmi Újságban* megjelent több cikk mellett például a *Corriera della Sera* korabeli tudósítójának, Indro Montanellinek akko-

Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök 1989. október 23-án az Országház erkélyén.

Fotó: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

riban megjelent kötetkéjéből a harcokról tudósító egyik beszámolójára több, aprólékos gonddal kiszemezgetett versre – meg az összes többire. A vállalkozás minden gyönyörűsége, páratlan nagyszerűsége és egyedi szenzáció-mivolta ellenére igen-igen gyötrelmesnek is tűnt. Nemcsak tördelni nem tudtam (nem-hogy „már nem”: soha nem is gyakoroltam igazán), de akkor még valójában a

szerkesztéshez, ehhez a külön művészetet jelentő (a későbbi évtizedekben első sorban Hornyik Miklós és Fejér Dénes által megtanított), igen nagyfokú átlátó-rendszerező képességet, ízlést és minőségérzékelt követelő művelethez sem konyítottam. Ráadásul arra is rájöttem: egyféle „kopfot” (rövid, összegző-summázó jellegű be- vagy felvezető) is kell írnom az összegyűjtött és két oldalba betendő anyagokhoz. Ez a könnyebb, essünk hát neki, legyünk legalább ezen túl. Meg is született: „Megrendülten fogom most meg a tollat, fölkarvarva ülök az írógép elé, pedig immáron tizennegyedik esztendő a tapasztalat. Két oldalt szerkeszthetek az 1956-os forradalom és szabadságharc tiszteletére – földélezve azokat a nagy napokat korabeli versekkel, külföldi és hazai visszaemlékezésekkel, különböző dokumentumokkal. Egy világtörténelmi jelentőségű, sorsfordító esemény előtt tisztelegni óriási felelősség és páratlan megtiszteltetés is egyben, ám most sokszorosán rendkívüli ez az ünnepi alkalom. Harminchárom irlgalmatlanul hosszú esztendő után, mi, harmincöt-negyven körüliek csöndben és agyonmanipuláltan ellobbant ifjúság után, annyi rágalom, hazudozás, mocsok után most mélyen fejet hajtani és tisztelegni: annyit tesz, mint megpróbálni hinni Batsányinak, ki kétszáz esztendeje írta, hogy vidulj gyászos elme, megújul a világ, s elébb, mint e század végső pontjára hág. 1956-ra, legújabbkori történelmünk legfőlemelőbb eseményére emlékezhetünk, szabadon és meghatottan: tehát vidultabb elmével. Legyen ez a két újságoldal tanúságtétel égi s földi hatalmak előtt arról, hogy

igenis létezik ezen a Földön igazság és erkölcs. Büszke és boldog vagyok, hogy ezt a munkát elvégezhettem.”

Ezek után – láss csodát –, ha olykor-olykor akadozva is, ha nem is éppen elsőprő tempóban, de megindult a szerkesztés. (Ami azért inkább szerkesztgetésnek volt mondható.) Időnként – kezdetben sűrűbb, később ritkuló – besegítésekkel, tanácsokkal, végül mégiscsak összeálló, talán egészen tūrhetőnek nevezhető végeredménnyel. (*Ezerkilencszázötvenhat, te csillag* címmel készült el a legelső, 56 előtt tisztelgő szegedi összeállítás, többek között Németh László- és Füst Milán-részlettel az *Irodalmi Újság* említett számából, Molnár Miklós *Szabad Nép*-beli, *Válasz a Pravdának* című cikkével, Csoóri Sándor, Benjámín László és Tamási Lajos verseivel, Nagy Imre november 1-jei semlegességi nyilatkozatával.) Már igencsak estefelé járt az idő, amikor merev, sajtó háttal, zúgó fejjel és enyhén remegő lábbal kibotorkáltam Tibi hatalmas asztala mögöl, előírás szerint a gondosan négyrét hajtott laptükör-oldalakba illetve az odatartozó, kétrét hajtott kéziratokat. Minden vállveregetésnél, cinkos-kaján viccelődésnél többet ért, amikor emlékül nekem adták a megrajzolt és a nyomdából visszakért laptükör-oldalakat és az agyonhasznált HB-s ceruzát. Sőt, később még magát Németh Tibi íróasztalát is, amely valamikor 1990 elejétől, a leltári leselejtezést követő időtől egészen a 2016 nyári lakásfelújításig emlékeztetett a szerkesztésre, oldalán a rajta maradt „Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat Szeged” feliratú apró fémlapocskával.